

Політична „матриця” громадянського суспільства

Світлана Біла,

доктор наук з державного управління,
головний науковий співробітник
Інституту економіки та прогнозування
НАН України

Зеленько Г. І. Політична „матриця” громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України). – К.: „Знання України”, 2007. – 336 с.

Україна нині переживає затяжну політичну кризу, яка безпосередньо позначається на всіх сферах соціально-економічного життя країни, створює серйозні перешкоди на шляху суспільного розвитку та економічного зростання. Експерти з політології, соціології, державного управління зазначають, що однією з головних передумов для виправлення такої ситуації є консолідація української нації і становлення громадянського суспільства. Ця проблема останнім часом стала предметом палких дискусій на „відкритих ефірах”, традиційно перебуває у центрі уваги засобів масової інформації.

Водночас і досі, внаслідок великої складності, „багаторівневості” та „багатовекторності” цього питання, у вітчизняній гуманітарній (у тому числі й політологічній) літературі немає праць, у яких було б комплексно представлено науково обґрунтовану позицію стосовно шляхів і перспектив становлення громадянського суспільства в Україні.

Тим більше слід вітати вихід друком монографії Галини Зеленько „Політична „матриця” громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України)”. У ній автор логічно, послідовно, з урахуванням світового досвіду і специфіки українських реалій, викладає теоретико-методологічні засади становлення громадянського суспільства, розглядаючи його як невід’ємну складову демократії і соціальної стабільності. На основі інституціонального підходу дається обґрунтована відповідь на актуальні політологічні питання: чим визначається ефективність процесів становлення громадянського суспільства у

постсоціалістичних країнах; які політико-правові інструменти сприяють набуттю постсоціалістичними суспільствами рис громадянського; чому в одних постсоціалістичних країнах суспільства досить швидко набули рис громадянського, тоді як інші „ходять по колу”; якою має бути роль держави у процесах становлення громадянського суспільства в постсоціалістичних країнах; яке походження (національне чи „імпортоване”) мають інститути громадянського суспільства цих країн? Вперше в науковій літературі, присвяченій цим проблемам, для політологічного прогнозування процесу становлення громадянського суспільства в Україні використано досвід країн Вишеградської групи (Польща, Словаччина, Угорщина і Чехія).

Як цілком правильно зазначає Г. Зеленько, країни Вишеградської групи хоча і успішніші нині, ніж Україна, за сценарієм суспільного розвитку досить схожі на неї з огляду історичних передумов: йдеться про тривалі періоди бездержавності, про їх розвиток у межах імперій та авторитарно-тоталітарних режимів, про недостатній рівень розвитку соціокультурних передумов становлення громадянського суспільства, про подібності конституційних моделей організації влади, геополітичних впливів, проходження фаз процесів демократизації тощо. Вивчення та узагальнення досвіду цих країн дозволить Україні уникнути стандартизованих політичних ризиків і негативних наслідків, які можуть виникнути в результаті розбалансування форм правління і неврахування загальноцивілізаційних тенденцій становлення демократії. Водночас цей досвід (опосередкований національною специфікою України) сприятиме запозиченню позитивних інституційних змін суспільної системної трансформації на шляху до становлення громадянського суспільства.

В процесі дослідження досвіду політичних трансформацій країн Вишеградської групи та України автор доходить перспективного висновку про наявність певної „політичної матриці” громадянського суспільства у вигляді моделі організації влади (насамперед – форми правління), типу виборчої системи, набору форм політичної участі тощо. Оптимальне поєднання цих інституцій, їх практичне втілення з урахуванням національної специфіки, без сумніву, прискорить розвиток громадянського суспільства в Україні та зрештою сприятиме становленню демократичного державного устрою.

Всі теоретико-методологічні припущення, узагальнення і висновки, що містяться у монографії, мають ґрунтовну емпіричну основу – дані соціологічних досліджень Міжнародної організації виборчих систем (IFES), Євробарометра, фірми Соціс-Гелап, Інституту соціології НАН України; автор широко використовує дані Міністерства статистики, соціологічних служб Польщі, Словаччини, Угорщини, Чехії тощо. В монографії представлено аналіз окремих положень конституцій і нормативно-правових актів країн Вишеградської групи та України, якими

врегулюються політичні та суспільні відносини, зокрема й форми політичної участі, політичного та громадського контролю.

На високу оцінку, без сумніву, заслуговує комплексний підхід, що простежується у монографії при дослідженні проблем становлення і розвитку громадянського суспільства. У праці детально представлено теоретичний аналіз еволюції категорії „громадянське суспільство”, дається визначення суті і специфіки вживання цього терміна стосовно постсоціалістичних суспільств, обґрунтовується припустимість поєднання стихійних і цілеспрямованих моделей інституціоналізації громадянського суспільства у перехідних суспільствах, а також у суспільствах з розвиненими традиціями демократичного розвитку. Фахівці з історії політології знайдуть для себе корисні студії з дослідження історичних форм суспільної самоорганізації, що сформувалися на територіях нинішніх держав Центрально-Східної Європи, починаючи з XVII століття (початку формування передумов, необхідних для набуття суспільствами рис громадянських) і до кінця 80-х років XX століття, коли відбулася зміна політичного режиму, що уможливило відродження громадянського суспільства як найважливішого інституту демократії.

Поданий у монографії аналіз сформованих у країнах Вишеградської групи конституційних політико-владних моделей, що сприяють набуттю суспільствами рис громадянського, становить інтерес не тільки для політологів, але й для політиків, фахівців з державного управління (у тому числі й вищого рівня). Усвідомлення такого досвіду створює реальне підґрунтя для науково обґрунтованої співпраці всіх рівнів державної служби з інституціями громадянського суспільства, для організації всебічної підтримки розвитку органів місцевого самоврядування як простору, на якому можуть бути сформовані різноманітні форми недержавних громадських ініціатив, демократичні виборчі системи. Саме під впливом цих інституцій відбувається заповнення вакууму між владою і суспільством, стає цілеспрямованою діяльність політичних партій (з метою представництва інтересів певних прошарків населення країни та його соціальних груп, а не інтересів окремих олігархічних структур і кланів).

Без аналізу екзогенних факторів, зокрема впливу глобалізаційних процесів, будь-які дослідження у сфері гуманітарних дисциплін в наш час є неповними. Врахування цього аспекту суспільних трансформаційних перетворень дозволило авторові комплексно висвітлити стимулюючий вплив на процеси становлення інфраструктури громадянського суспільства політичного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію в країнах Вишеградської групи. Г. Зеленько правильно зазначає, що саме політична стратегія розвитку країни в кінцевому підсумку визначає критерії розвитку сучасного громадянського

суспільства, ступінь інтегрованості суспільних інститутів у процесі прийняття політичних рішень, ступінь залучення громадських організацій до діяльності політичних партій і процесів формування ними політичних рішень тощо.

Питання взаємодії влади і суспільства в Україні й досі не вирішені. Це не тільки гальмує становлення громадянського суспільства, розвиток демократії, але й ставить під загрозу національну безпеку країни, її конкурентоспроможність та майбутнє. Саме тому усвідомлення політиками і громадськими діячами ідей, викладених в монографії Г. Зеленько „Політична „матриця” громадянського суспільства (досвід країн Вишеградської групи та України)”, їх практична реалізація через інституціоналізацію влади і суспільства (зокрема шляхом проведення узгодженої, зрозумілої та соціально-зорієнтованої на пересічного громадянина політики) не тільки сприятиме становленню в нашій державі демократії, громадянського суспільства, але й прискорить процеси інтеграції України до європейської спільноти на засадах рівноправного партнерства.